

มะละแหม่ง:

เมืองท่าการค้าและศูนย์กลางการปกครองอาณานิคมของอังกฤษในพม่า

ระหว่าง ค.ศ. 1826-1852¹

Moulmein:

A Seaport and Administrative Center of the British Colony in Burma,

1826-1852

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ²

Chaiwat Pasuna

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Faculty of Arts, Chulalongkorn University

(Received 29/09/2021, Revised 21/12/2021, Accepted 30/12/2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาเมืองมะละแหม่งในฐานะเมืองท่าการค้าและเมืองหลวงของอาณานิคมของอังกฤษในพม่าระหว่างช่วง ค.ศ. 1826-1852 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการขยายอาณานิคม การค้าและสินค้าจากเมืองมะละแหม่ง การทำสัมปทานป่าไม้และอุตสาหกรรมไม้สัก และการพัฒนาเมืองมะละแหม่งโดยศึกษาผ่านเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ในเครืออาณานิคมอังกฤษและบันทึกของมิชชันนารีเกี่ยวกับเมืองมะละแหม่ง ซึ่งผ่านกระบวนการศึกษาด้านวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการขยายอาณานิคมและการขยายเครือข่ายการค้า

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างเมืองมะละแหม่งสะท้อนแรงปรารถนาในการขยายมณฑลอำนาจอาณานิคมอังกฤษให้ครอบคลุมเส้นทางเดินเรือในทะเลอันดามัน เมืองท่ามะละแหม่งจึงทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมสินค้า 2 ลักษณะ ได้แก่ การรองรับสินค้าของป่าจากรัฐทางตอนในทวีปส่งออกไปยังเมืองท่าอื่นโดยอาศัยเส้นทางการค้าทางทะเล ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นแหล่งกระจายสินค้าจากอาณานิคมไปยังพื้นที่ทางตอนในทวีปโดยอาศัยเส้นทางการค้าทางบก นอกจากนี้เมืองมะละแหม่งเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงอาณานิคม และมีอุตสาหกรรมป่าไม้เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอุตสาหกรรมไม้แปรรูปและอุตสาหกรรมอู่ต่อเรือ เนื่องจากมีศักยภาพรองรับการค้าทั้งทางบกและทางทะเลจึงส่งผลให้กลายเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองอาณานิคมในพม่าที่เจริญขึ้นตามลำดับ อีกทั้งยังส่งต่อความเจริญไปยังดินแดนรอบข้างอีกด้วย ข้อค้นพบสำคัญจากบทความนี้ คือ บทบาทของเมืองมะละแหม่งในฐานะเมืองท่าที่มีส่วนสนับสนุนทั้งสินค้าอุปโภคบริโภคให้แก่เมืองท่าในเครือข่ายอาณานิคมอังกฤษในแหลมมลายูที่จำเป็นต้องพึ่งพาสินค้าเกษตรจากเมืองท่ามะละแหม่งเพื่อหล่อเลี้ยงประชากรอาณานิคมเหล่านั้น อีกทั้งการเกิดขึ้นของเมืองท่ามะละแหม่งมาจากเงื่อนไขการขยายอิทธิพลทางทะเลบนเครือข่ายเมืองท่าอาณานิคมของอังกฤษ

คำสำคัญ: มะละแหม่ง, เมะลาลัง, เมืองท่า, อาณานิคมอังกฤษ, พม่า

¹ บทความแสดงความอาลัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เรือโท ดร. ดินาร์ บุญธรรม (อาจารย์ที่ปรึกษา) คุณความดีทั้งปวงที่เกิดจากบทความนี้ขอยกเป็นอาจารย์บุญหา

² สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, E-mail: chaiwatpasuna@gmail.com

Abstract

This article aims at studying the Moulmein as a seaport and capital of British colony in Burma during 1826-1852. The objectives of the study were: 1) the settlement and colonization, 2) trading and products from Moulmein, 3) the forest concession and teak industry, and 4) the development of Moulmein. The article will focus on colonization and expansion of trade networks. The sources are from primary and secondary such as the British Colonial newspaper and the missionaries' journals in Moulmein. The research process is a historical methodology.

The results of the study show that the establishment of Moulmein reflected British's desire to expand powers for covering maritime routes in the Andaman Sea. Moulmein is considered as the center of goods in two reasons: 1) importing and exporting forest products between continental states via sea trade routes and 2) distributing sources from the colonies to the continental states via land trade routes. Additionally, Moulmein's economic growth was rapid during colonial period because of forestry industries such as the lumber industry and the shipyard industry. Moulmein's potential to support land and sea trade became a colonially prosperous center of in Burma. The prosperity was expanded around the states. The main ideas from this paper are about Moulmein's role as a main seaport for transporting consumer goods to the other ports in the Malacca Peninsula. It was founded that those cities had to rely on agricultural products from Moulmein to support their colonial populations. Therefore, the establishment of Moulmein as a seaport reflected expanding maritime influence on the British colonial port network in Southeast Asia.

Keywords: Moulmein, Mawlamyine, Seaport, British Colony, Burma

1. บทนำ

การครอบครองพม่าให้เป็นอาณานิคมของอังกฤษ เกิดขึ้นจากความไม่ได้ตั้งใจให้เกิดเหตุการณ์ที่นำไปสู่การยึดครองดินแดนพม่า ดังงานศึกษาของฮอลล์อ้างถึงเอกสารจากรัฐบาลอังกฤษที่พยายามดำรงเสถียรภาพและสร้างสันติระหว่างพม่ากับอินเดีย (2549, น. 569) กระทั่งราชสำนักพม่ามองว่าอังกฤษเป็นภัยคุกคาม และรัฐบาลอังกฤษมองว่ามูลเหตุสำคัญเกิดจากการที่พม่าไม่ยอมรับแนวคิดการแบ่งเส้นเขตแดน ซึ่งเป็นสำนักทางความคิดแบบตะวันตกที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษนำมาบังคับใช้ในดินแดนโลกตะวันออก เมื่อเกิดความไม่สงบภายในราชสำนักพม่ายังคงถือปฏิบัติโดยยกทัพเข้าไปปราบปรามอริราชศัตรู ความขัดแย้งระหว่างพม่ากับอังกฤษเกิดขึ้นจากปมเหตุ เมื่อราชสำนักพม่าเคลื่อนทัพเข้าไปในแคว้นเบงกอลของอังกฤษโดยมีข้ออ้าง เช่น ตามจับกบฏซึ่งอังกฤษเคยพยายามเข้ามาปราบความเข้าใจและเจรจาสัมพันธ์ไมตรีใน ค.ศ. 1795 แต่กลับไม่สัมฤทธิ์ผล กองทัพพม่านำโดยแม่ทัพมหาบัณฑิต ยกทัพรุกเข้าไปยังดินแดนคาชร์ในแคว้นอัซซัมรัฐอารักขาของอังกฤษในขณะนั้น ส่งผลให้เกิดเป็นสงครามครั้งแรกขึ้นระหว่างอังกฤษและราชสำนักพม่าตั้งแต่ ค.ศ. 1824 เป็นต้นมากระทั่งยุติลง ค.ศ. 1826 โดยการลงนามสนธิสัญญาอันดาโบมีสารัตถะ 3 ประการ ได้แก่ 1) พม่าต้องมอบดินแดนอาระกัน ตะนาวศรี และมณีปุระให้แก่อังกฤษ 2) พม่าพร้อมชดใช้ค่าปฏิกรรมสงคราม 1 ล้านปอนด์

และ 3) พม่าต้องแต่งตั้งราชทูตไปประจำการยังเมืองกัลกัตตาและต้อนรับราชทูตอังกฤษประจำพม่า นอกจากนี้ผลจากการลงนามสัญญาได้ก่อให้เกิดการแบ่งแยกพัฒนาการทางเศรษฐกิจทั้งสองดินแดนไปโดยสิ้นเชิง (Burma, 1973, p. 8)

หลังจากสามารถครอบครองบางส่วนของพม่าได้แล้ว รัฐบาลอังกฤษเล็งเห็นการขยายอาณานิคมไปยังพื้นที่ใหม่ ซึ่งมีความท้าทายต่อการขยายอิทธิพลจึงเล็งเห็นพื้นที่ริมชายฝั่งเป็นสำคัญ โดยเฉพาะบริเวณที่ตั้งเมืองมะละแหม่ง (မော်လမြိုင်) หรือในเอกสารสยามเรียกมะลาลิงหรือมะลาลาย เป็นเมืองท่าสำคัญขนาดใหญ่ในยุคอาณานิคม ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งอ่าวมะละแหม่ง ริมปากแม่น้ำสาละวินในกลุ่มวัฒนธรรมมอญ ความสำคัญและสถานะของเมืองเปลี่ยนผ่านไปสู่มืองท่าการค้า ตั้งแต่การเข้ามาสถาปนาอำนาจอังกฤษเหนือเมืองมะละแหม่งหลังจากสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 ยุติลงในปี ค.ศ. 1826 ส่งผลให้บริเวณแคว้นอาระกันและภาคตะนาวศรีตกอยู่ภายใต้อธิปไตยของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ (Burman Empire, 1834, p. 2) อย่างไรก็ตามพบว่าอังกฤษก็ให้ความสนใจบริเวณดังกล่าวตั้งแต่ศตวรรษก่อนหน้าแล้ว ดังจะเห็นได้จากการเข้ามาทำสัญญาขออนุญาตตั้งโรงสีน้ำตาลและท่าเรือสำหรับซ่อมบำรุงเรือ โดยอาศัยไม้ที่ล่องลงมาสู่ปากแม่น้ำสาละวิน ต่อมาภายหลังจึงได้รับการยกสถานะให้เป็นเมืองท่าการค้าของอังกฤษ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะนาวศรีไม่เพียงส่งผลต่อพัฒนาการของชุมชนและสังคมพม่าในบริเวณดังกล่าวเพียงเท่านั้น หากแต่การสถาปนาเมืองมะละแหม่งได้ทำให้รัฐข้างเคียงอย่างสยาม ได้รับรู้และตระหนักถึงอิทธิพลจากระบบอาณานิคมของอังกฤษที่กำลังแผ่ขยายเข้ามาทั้งอำนาจการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ฯลฯ โดยเฉพาะการกำหนดเขตแดนของรัฐ ส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกและกำหนดอธิปไตยเหนือดินแดนในส่วนภาคตะนาวศรี ที่เดิมที่มีความคลุมเครือระหว่างราชสำนักพม่าและราชสำนักสยาม ในการอ้างสิทธิ์ครอบครองภูมิภาคตะนาวศรี จะเห็นได้ว่าการเข้ามาเถลิงอำนาจของอังกฤษจึงส่งผลให้ความสัมพันธ์แบบพื้นเมืองถูกจัดระเบียบให้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แบบตะวันตก เช่น การข้ามดินแดน การทำหนังสือเดินทาง การกำหนดสิทธิและกรรมสิทธิ์ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีส่วนที่ทำให้การรับรู้ระหว่างสยามกับตะนาวศรีในหน้าประวัติศาสตร์ค่อย ๆ เลือนหายออกจากกัน อนึ่งข้อกำหนดในการถือครองกรรมสิทธิ์ในดินแดนตะนาวศรีทั้งหมด ส่งผลต่อการติดต่อในรูปแบบดั้งเดิมระหว่างผู้คนหลากหลายกลุ่มทำได้ยากมากขึ้น

เจ้าอาณานิคมอังกฤษได้ยกระดับเมืองท่าและการค้าชายฝั่ง ส่งผลให้มะละแหม่งในฐานะท่าเรือและเป็นจุดแวะพักซ่อมบำรุงเรือของอังกฤษ จึงขยายตัวและยกระดับขึ้นเป็นศูนย์กลางการปกครองของอังกฤษในพม่า ดำรงสถานะเทียบได้กับเป็น “เมืองหลวงของอาณานิคมอังกฤษในพม่า” ตั้งแต่ ค.ศ. 1826 ก่อนที่อังกฤษสามารถครอบครองพม่าตอนล่างทั้งหมดใน ค.ศ. 1852 สถานะเมืองหลวงจึงได้ย้ายไปยังเมืองย่างกุ้ง จึงเรียกได้ว่ามะละแหม่งเป็นเมืองท่าและเมืองหลวงที่มีความคึกคักทางเศรษฐกิจและเติบโตอย่างมากในยุคอาณานิคม (Paik, 2016, p. 187) เนื่องจากอังกฤษสามารถเชื่อมเป็นเครือข่ายการเดินทางเรือมหาสมุทรอินเดียจากเมืองมัทราส เมืองกัลกัตตา มายังเมืองมะละแหม่ง เพื่อติดต่อกับเมืองปีนัง เมืองมะละกา เมืองสิงคโปร์ (Singapore, 1834, p. 2) ซึ่งอนุমানได้ว่าอังกฤษสามารถควบคุมเส้นทางการค้าและการเดินเรือ โดยกระจายเมืองท่าตามแนวชายฝั่งในมหาสมุทรอินเดียสำเร็จในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 การสถาปนามะละแหม่งให้เป็นเมืองท่าในแนวชายฝั่งอ่าวมะละแหม่ง ส่งผลต่อการควบคุมเส้นทางการเดินทางทะเลของอังกฤษ ซึ่งขยายเครือข่ายครอบคลุมเส้นทางการค้าโดยมีนัยสำคัญครอบคลุมจรดปลายแหลมมลายูอีกด้วย

องค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองมะละแหม่งในบริบทงานนิพนธ์ในประเทศไทยยังคงมีการศึกษาอย่างจำกัด และไม่ได้รับการค้นคว้าอย่างแพร่หลายเท่าที่ควรเมื่อเทียบกับกรณีศึกษาเมืองหลวงอาณานิคมอย่างเช่นเมืองย่างกุ้ง รวมไปถึงข้อจำกัดด้านข้อมูลและหลักฐานยังคงมีอยู่มาก ซึ่งผู้เขียนบทความได้ตระหนักถึงข้อจำกัดในขอบเขตพรมแดนความรู้เกี่ยวกับพม่าศึกษา จุดมุ่งหมายของบทความนี้จึงคาดหวังต่อการเป็นส่วนกระตุ้นให้เกิด

การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับเมืองมะละแหม่งและพม่าศึกษาอย่างจริงจัง โดยผู้เขียนบทความคาดหวังให้เกิดเป็นองค์ความรู้จากคุณูปการของบทความนี้มอบไว้ให้เป็นมรดกความรู้ด้านพม่าศึกษาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาสู่สังคมไทย

กระบวนการศึกษาในบทความนี้ได้รับคุณูปการจากการเลือกใช้เอกสารของเครือข่ายหนังสือพิมพ์ในอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งเป็นการนำเสนอชุดหลักฐานที่รายงานความเป็นไปของเมืองมะละแหม่งที่ได้รับการพัฒนาจากอังกฤษตลอดช่วง ค.ศ. 1826-1852 โดยผู้เขียนบทความพยายามนำเสนอโดยอาศัยการถ่ายทอดเรื่องราวบนหลักฐานประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อสะท้อนมุมมองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษในการสถาปนาเมืองมะละแหม่งให้เป็นศูนย์กลางอีกแห่งบนภูมิภาคตะนาวศรี นอกจากนี้ยังพยายามเชื่อมโยงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเมืองมะละแหม่งกับเครือข่ายการค้าและรัฐพื้นเมืองรอบข้าง ภายใต้กรอบการนำเสนอแบบประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพยายามทำความเข้าใจพัฒนาการของเมืองมะละแหม่งในฐานะหน่วยทางการเมืองและหน่วยทางเศรษฐกิจหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการส่งอิทธิพลไปยังหน่วยการเมืองและหน่วยทางเศรษฐกิจอื่นในภูมิภาค

2. กรอบคิดและกระบวนการศึกษา

2.1 ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตเชิงเวลา (Time) ศึกษาในช่วงหลังจากสงครามระหว่างอังกฤษและพม่าครั้งที่ 1 ได้สิ้นสุดลง ส่งผลให้อังกฤษครอบครองเมืองมะละแหม่ง แล้วสถาปนาให้เป็นศูนย์กลางอำนาจอังกฤษในพม่าตั้งแต่ ค.ศ. 1826 สถานะดังกล่าวดำรงมาจนกระทั่งสิ้นสุดใน ค.ศ. 1852 อันเป็นช่วงเวลาที่อังกฤษสามารถทำสงครามครอบครองพม่าตอนล่างสำเร็จ ซึ่งสถานะความเป็นศูนย์กลางอาณานิคมในพม่าได้ย้ายจากเมืองมะละแหม่งไปยังดินแดนพม่าตอนล่าง (Lower Burma) บริเวณเมืองย่างกุ้ง

2) ขอบเขตเชิงสถานที่ (Space) ศึกษาบริเวณพื้นที่เมืองมะละแหม่ง ตั้งอยู่ในภูมิภาคตะนาวศรี อันเป็นเมืองซึ่งได้รับการพัฒนาและยกระดับให้เป็นทั้งศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในฐานะเมืองท่าอาณานิคม และศูนย์กลางการปกครองในฐานะเมืองหลวงของอาณานิคมอังกฤษในพม่า ซึ่งความเจริญของมะละแหม่งได้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษได้เปลี่ยนชุมชนปากแม่น้ำ ให้เป็นหนึ่งในชุมทางการค้าทางทะเลแห่งหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.2 วิธีวิทยาและหลักฐานในการศึกษา

เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) ในการศึกษาค้นคว้าในประเด็นเกี่ยวกับเมืองมะละแหม่งในช่วง ค.ศ. 1826-1852 ได้รับคุณูปการจากเอกสารประเภทหนังสือพิมพ์ในเครืออาณานิคมของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีอยู่หลายสำนักพิมพ์ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการจัดพิมพ์บทความเดียวซ้ำกันถึง 2-3 สำนักพิมพ์ จึงเป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญและรายงานสภาพของเมืองมะละแหม่งอย่างรอบด้าน ความสำคัญของบทความและรายงานข่าวถือเป็นบันทึกเหตุการณ์ร่วมสมัย ที่สามารถบ่งชี้ถึงพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ และการปกครองภายใต้รัฐบาลอาณานิคมได้เป็นอย่างดี และเป็นการสะท้อนมุมมองของผู้ปกครองที่เป็นปัจจัยหลัก (Main factors) ในการจัดการปกครองเมืองมะละแหม่งได้เป็นอย่างดี

กระนั้นก็ตามเพื่อคลายความอคติ (Bias) จากการใช้หลักฐาน ผู้เขียนบทความจึงได้ใช้หลักฐานชั้นปฐมภูมิจากกลุ่มอื่นด้วย นอกเหนือจากที่จะใช้เพียงหลักฐานของเจ้าอาณานิคมอังกฤษแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงได้นำรายงานบันทึกของคณะมิชชันนารีชาวอเมริกันเข้ามาประกอบการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เกิดมุมมองและสะท้อนมิติที่หลากหลายให้เห็นถึงพลวัตของเมืองมะละแหม่งในฐานะศูนย์กลางการค้าและการปกครองของอังกฤษ

รวมไปถึงหลักฐานชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) โดยเฉพาะงานค้นคว้าวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับพม่าศึกษาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

การวิพากษ์หลักฐานเบื้องต้นพบว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อสำคัญในการเข้าถึงเหตุการณ์ที่มีกำหนดการค่อนข้างแม่นยำ เนื่องจากการระบุวันที่ เดือน และศักราชไว้อย่างครบถ้วน อีกทั้งเป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่กระจายเป็นธุรกิจของภาคเอกชน ซึ่งแตกต่างไปจากสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลที่มักจะจัดพิมพ์และรวบรวมภายใต้ชื่อ “Gazette” นอกจากนี้ผู้เขียนบทความพยายามสืบค้นข้อมูลให้สัมพันธ์กับประเด็นที่กำลังศึกษา ซึ่งสะท้อนได้ว่าหนังสือพิมพ์เป็นแหล่งของฐานข้อมูลที่มีปริมาณมากเพียงพอต่อการค้นคว้าวิจัย และไม่เพียงแต่การศึกษาโดยมุ่งจุดสนใจเพียงเฉพาะเมืองมะละแหม่งเท่านั้น ผู้เขียนบทความพบว่าเนื้อหาในหนังสือพิมพ์จากเครือข่ายอาณานิคมปรากฏว่ามีการนำเรื่องราวเกี่ยวกับสยามที่เกี่ยวข้องกับเมืองมะละแหม่งสอดแทรกไว้อย่างน่าสนใจ ฉะนั้นผู้เขียนบทความจึงได้หยิบยกความสัมพันธ์ระหว่างมะละแหม่งกับสยาม (ดินแดนล้านนาและที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา) แทรกไว้ในบทความนี้ เพื่อหวังให้เกิดการตระหนักและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปอ้างอิงในกรณีที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอาณานิคมอังกฤษ หรือความเปลี่ยนแปลงของสยามในมิติสมัยอาณานิคมอีกด้วย

3. การตั้งถิ่นฐาน: ภูมิหลังและการขยายอาณานิคมในมะละแหม่ง

แม้ว่าบริเวณพื้นที่เมืองมะละแหม่งจะมีชุมชนพื้นเมืองอยู่อาศัยมาก่อน แต่ทว่าการก่อตัวขึ้นเป็นชุมชนเมือง (Urban) แบบรัฐสมัยใหม่ที่รองรับสาธารณูปโภค ได้ถือกำเนิดขึ้นจากการบุกเบิกพื้นที่ของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ หลังจากได้อาณานิคมแห่งใหม่นี้ใน ค.ศ. 1826 รัฐบาลอังกฤษได้ตระหนักถึงศักยภาพในการขยายการตั้งถิ่นฐานของประชากรจากภูมิภาคเบงกอลและอาระกันข้ามไปยังชายฝั่งทะเลอันดามันตะวันออก โดยเลือกตำแหน่งตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยยังมะละแหม่ง ในไม่ช้าผลประโยชน์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติได้ปรากฏชัดว่า การค้าไม้และผลผลิตจากสินแร่มีอยู่จำนวนมาก นอกจากนี้มีการสร้างอุต่อเรือมากกว่าหนึ่งแห่ง และสร้างเป็นชุมชนกระจุกตัวอยู่ริมปากแม่น้ำสาละวิน ในช่วงแรกผู้ตั้งถิ่นฐานชาวอังกฤษได้เลือกพื้นที่ชุมชนและอุต่อเรือจากความเหมาะสมของตำแหน่งที่ตั้ง และคำนึงถึงความสะดวกในการคมนาคม ซึ่งส่งผลมายังกลุ่มผู้ตั้งถิ่นฐานที่อพยพตามมาได้ถือปฏิบัติสอดคล้องกัน จะสังเกตได้ว่าในระยะแรกนี้เป็นการสร้างนิคมของผู้อพยพ จึงไม่ได้คำนึงถึงความสะดวกสบายจึงเป็นการดำรงชีพตามอัตภาพ ภาพทรงจำของผู้ตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกถูกถ่ายทอดลงหนังสือพิมพ์ The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser ค.ศ. 1844 ดังความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อคณะผู้ตั้งรกรากเดินทางมาถึงภูมิภาคตะนาวศรีในช่วงแรก พวกเขาสำรวจพบสถานที่อันเหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองมะละแหม่ง ซึ่งมีทำเลตั้งอยู่บริเวณดินดอนปากแม่น้ำ แต่ ทว่า มักถูกรบกวนจากสัตว์ป่าดุร้ายที่มีอยู่ชุกชุม พวกเขาจะต้องตรากตรำในการหักล้างถางพงเพื่อสร้างบ้านและตั้งเมือง ณ พื้นที่จุดนั้น...” (Ferozepore, 1844, p. 3)

ปัญหาในช่วงต้นทศวรรษที่ 1830 เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและความหนาแน่นของประชากรในอาณานิคมพม่า ส่วนใหญ่ประชากรกระจุกตัวอยู่บริเวณแคว้นอาระกัน ซึ่งติดกับภูมิภาคเบงกอล จึงทำให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1833 รัฐบาลอาณานิคมบริติชราชสนับสนุนให้มีการโยกย้ายกระจายตัวไปตั้งถิ่นฐานยังบริเวณดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน (Burman Empire, 1834, p. 2) พร้อมกับพยายามพัฒนาเมืองมะละแหม่งให้กลายเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคตะนาวศรี ด้วยแรงขับเคลื่อนจากทรัพยากรธรรมชาติ มะละแหม่งจึงเต็มไปด้วยอาคารของท่าเรือกลไฟและท่าค้าไม้ขอนสัก ซึ่งการทำไม้กระดานส่งออกจากโรงงานแปรรูปที่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำสาละวิน นำพาความเจริญมาสู่ดินแดนแห่งนี้อย่างมาก จดหมายของมิสเตอร์ฟีโล โฮเรติโอ (Mr. Philo Horatio) ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1832 เสนอต่อบรรณธิการหนังสือพิมพ์ The India Gazette ว่าเมืองมะละแหม่ง

มีศักยภาพที่จะเติบโตขึ้นอีกมาก จึงจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงพัฒนาเมือง เพื่อให้รองรับต่อระบบเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะการเรียกร้องเจรจาอัตราภาษีสินค้ากับราชสำนักพม่า เนื่องจากมะละแหม่งจำเป็นต้องนำเข้าสินค้าจากเมืองมะตะบัน ผลของสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 ทำให้อังกฤษมีกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนอาระกันและตะนาวศรีเท่านั้น ส่วนปากแม่น้ำอิรวดีและแม่น้ำย่างกุ้ง รวมถึงเมืองมะตะบันทางฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวิน ยังอยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ราชสำนักพม่า (Moulmein, 1833, p. 2)

การค้าขายจึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของมะละแหม่ง และเป็นรากฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดพัฒนาการสำคัญขึ้นภายในเมืองแห่งนี้ ซึ่งจะมีส่วนในการขยายอิทธิพลของระบอบอาณานิคมของอังกฤษไปยังดินแดนข้างเคียงผ่านการค้าและการลงทุน แม้ว่าอัตราการเติบโตของประชากรและผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในมะละแหม่งเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่แล้วล้วนสอดคล้องกับการเติบโตของเศรษฐกิจและเมืองท่าการค้า ดังจะเห็นได้จากจำนวนแรงงานที่หลั่งไหลเข้ามาทำงานในภาคธุรกิจการค้า และภาคการใช้แรงงานขนถ่ายสินค้าได้ดึงดูดแรงงานจากดินแดนข้างเคียงเข้ามายังเมืองมะละแหม่งด้วย นอกเหนือจากแรงงานชาวพม่าและชาวมอญที่ถือเป็นประชากรพื้นเมือง ยังมีกลุ่มแรงงานอิสระที่เดินทางมาจากอินเดีย จีน และสยาม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสำมะโนประชากรบริเวณเขตเมือง (Township) ในเมืองมะละแหม่ง ค.ศ. 1848

กลุ่มประชากร	ชาย	หญิง	รวม (คน)
ชาวพม่าและชาวมอญ	14,623	12,574	27,197
ชาวอินเดีย	6,287	1,586	7,873
ชาวจีน	868	198	1,066
ชาวตะวันตก	257	203	460
ชาวสยาม	180	115	295

ที่มา: ดัดแปลงจาก American Mission, 1849, p. 47.

จากตารางที่ 1 การสำมะโนประชากร ค.ศ. 1848 ข้างต้น ระบุไว้ว่าข้อมูลดังกล่าวสำรวจเฉพาะประชากรที่มีการตั้งรกรากอาศัยอย่างเป็นหลักแหล่ง ทั้งนี้ไม่ได้ครอบคลุมถึงจำนวนนักโทษในเรือนจำ และไม่ได้ครอบคลุมแรงงานที่ติดมากับเรือขนส่งสินค้าในท่าเรือ หากนำข้อมูลเปรียบเทียบกับศักยภาพของเมืองท่าในภูมิภาคเดียวกันอย่างเมืองท่าสิงคโปร์ ผู้เขียนบทความพบว่ามะละแหม่งใช้แรงงานชาวพม่าพื้นเมืองกับชาวอินเดียเป็นแรงงานหลักในภาคพาณิชยกรรม โดยคิดสัดส่วนแรงงานชาวอินเดียต่อประชากรพื้นเมืองเป็นร้อยละ 29 ซึ่งหากเทียบกับเมืองท่าสิงคโปร์สัดส่วนของแรงงานและอัตราการอพยพจะทวีจำนวนมากขึ้น ข้อมูลจากการสำมะโนประชากร ค.ศ. 1849 ระบุว่าสิงคโปร์มีชาวมลายูพื้นเมือง 52,891 คน ใช้แรงงานชาวจีนเป็นหลักถึง 27,988 คน คิดสัดส่วนแรงงานชาวจีนต่อประชากรพื้นเมืองเป็นร้อยละ 53 (Freedman, 1957, p. 25) จากสถิติดังกล่าวจึงสามารถอนุมานได้ถึงบทบาทและขนาดของเครือข่ายทางเศรษฐกิจของมะละแหม่ง ในฐานะเมืองท่าขนาดกลางที่เน้นขนถ่ายสินค้าในระดับภูมิภาค ซึ่งสอดคล้องกับบทบาททางเศรษฐกิจและการเดินเรือสินค้าเป็นไปเพื่อกระจายสินค้าบางส่วนและส่งออกผลิตผลทางธรรมชาติประเภทข้าวและไม่สั๊กออกไปยังเมืองท่าขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพในเครือข่ายการค้าโลก

4. เมืองท่าการค้า และสินค้าจากมะละแหม่ง

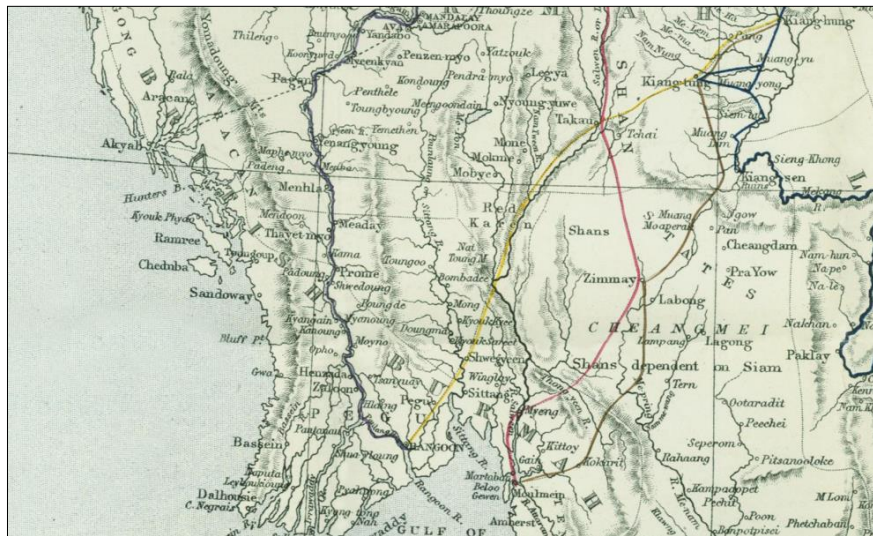
ความสำคัญของเมืองท่าชายฝั่งแห่งนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับรูปแบบการค้าโบราณ จึงสามารถกล่าวย้อนกลับไปถึงความสัมพันธ์ทางการค้าสมัยรัฐจาริต เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์เมืองมะละแหม่งที่มีความเหมาะสมสำหรับการใช้เป็นเส้นทางเดินเรือ นอกจากนี้มีความสำคัญสำหรับการติดต่อค้าขายกับดินแดนโพ้นทะเลของรัฐขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ทางตอนในภาคพื้นทวีป ดังนั้นเมืองมะละแหม่งจึงมีสถานะเป็นเมืองท่าการค้า 2 เส้นทาง ได้แก่ การค้าทางทะเล และการค้าทางบก โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ เส้นทางการค้าโบราณทางบกกับอาณาจักรล้านนา ซึ่งล้านนาพึ่งพาเมืองมะละแหม่งในฐานะหนทางออกสู่ทะเล โดยการติดต่อกับอาณาจักรล้านนานั้นถือเป็นการค้าทางบก ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ การอาศัยสัตว์ต่างสินค้าเป็นกองคาราวาน โดยมีนายฮ้อยควบคุมดูแลขบวนสัตว์ต่างสินค้า โดยส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์จำพวกวัวและควาย การเดินทางและติดต่อกันของประชากรในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการโยกย้ายถิ่นฐานกระจายไปยังในท้องที่ต่าง ๆ ดังจะพบการกระจายตัวของชาวพม่าเข้าไปยังส่วนอื่นของภูมิภาค สอดคล้องกับบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อาณานิคม กล่าวถึงชาวอังกฤษเข้ามาสำรวจใน ค.ศ. 1823 พบว่ามีผู้ใช้ภาษาพม่าในการสื่อสารกระจายไปทั่วภูมิภาค ได้แก่ เกาะปีนัง กรุงเทพฯ หลายพื้นที่ในประเทศสยาม อีกทั้งในดินแดนลาวอีกด้วย (Burman Empire, 1834, p. 2)

เมื่อ ค.ศ. 1837 ชาวตะวันตกยังคงเดินทางเข้าไปตั้งถิ่นฐานมากขึ้นเรื่อย ๆ สืบเนื่องตั้งแต่อังกฤษสถาปนามะละแหม่งให้เป็นเมืองท่าสำคัญ จากเงื่อนไขทางการค้าและการเกษตรส่งผลให้เป็นแหล่งที่มีศักยภาพในการส่งออกข้าวและไม้สักจำนวนมากไปยังตลาดการค้าจีน โดยผ่านแหล่งรวมผู้ซื้อสินค้าอย่างเมืองปีนังซึ่งถือว่าเป็นท่าการค้าในช่องแคบมะละกา สินค้าจากมะละแหม่งมักเป็นของป่าที่มีมูลค่าและจัดส่งได้ปริมาณจำกัด เช่น งาช้าง ครั่ง และวาน ส่วนรังนกแม้จะหายากแต่ก็ยังพอมีส่งออกอยู่บ้าง (Moulmein, 1837, p. 2) หากพิจารณาจากประเภทสินค้าจะพบความสอดคล้องกับเครือข่ายเส้นทางการค้าทางบกที่มีการลำเลียงสินค้าของป่าออกมาขายยังเมืองมะละแหม่ง รวมถึงกลุ่มเมืองท่าในวัฒนธรรมมอญดั้งเดิมซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมสินค้าของป่าจากตอนในภาคพื้นทวีปสืบเนื่องตั้งแต่สมัยโบราณ

นอกจากนี้ยังพบว่าอิทธิพลจากการค้าและการเดินทางติดต่อกันระหว่างผู้คนทางตอนในทวีปกับเมืองชายฝั่งทะเลมาตะมะ โดยเฉพาะกลุ่มเมืองในวัฒนธรรมมอญ ตกผลึกไปสู่ระดับของความเชื่อและความศรัทธา ดังจะเห็นได้จากคติความเชื่อเรื่องการสักการบูชาพระธาตุปิ๊ดเกิดของชาวล้านนา โดยผูกเรื่องราวเข้ากับคติความเชื่อให้พระธาตุเขวตากอง เป็นพระธาตุสำหรับผู้ที่เกิดปีส้ง (ปีมะเมีย) และพระธาตุอินทร์แขวน เป็นพระธาตุสำหรับผู้ที่เกิดปีเส็ด (ปีจอ) (เจียรชาย อักษรดิษฐ์, 2545, หน้า 233) สะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนและการติดต่อค้าขายมายังเมืองท่าชายฝั่งแถบนี้ด้วย การเข้ามาจัดปกครองและครอบครองพม่า ของอังกฤษยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบการค้าและการเดินทางของประชากรพื้นเมืองให้เปลี่ยนไปจากวิถีเดิม จากเดิมที่สามารถค้าขายได้อย่างอิสระผ่านเส้นทางการค้าแบบคาราวาน ถูกจำกัดขอบเขตภายใต้กรอบคิดเรื่องกรรมสิทธิ์เหนือเขตแดน จึงเกิดเป็นสำนึกใหม่ขึ้นพร้อมกับการพยายามสถาปนาอำนาจรัฐในการเข้าไปจัดการจัดเขตแดน รวมถึงสร้างเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ซึ่งไม่เคยมีในระบบการค้ารูปแบบดั้งเดิมของรัฐพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ขณะเดียวกันยังพบว่าการค้าทางบกได้รับความเปลี่ยนแปลงทั้งกฎเกณฑ์ รวมไปถึงชนิดและรูปแบบสินค้าด้วย เมื่อถึงคราวเดินทางค้าขายพวกพ่อค้านำสินค้านำรูปแบบใหม่ที่รับสินค้าจากท่าเรืออาณานิคมของอังกฤษนำเข้าไปขายยังทางตอนในด้วย เช่น ผ้าฝ้าย และเครื่องนุ่งห่มรูปแบบใหม่ ดังจะพบตัวอย่างการเรียกกระดุมของชาวล้านนาว่า /บะ-ต่อม/ มาจากการยืมคำภาษาอังกฤษว่า “Button” ซึ่งเป็นชิ้นส่วนชนิดใหม่ของเครื่องแต่งกายที่รับมาจากอิทธิพลภายนอก ซึ่งบ่งชี้ถึงอิทธิพลของสินค้าและร่องรอยการเข้ามาของสินค้าจากอาณานิคม

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ เจ้าอาณานิคมอังกฤษไม่ได้ทำลายเส้นทางการค้าแบบโบราณนั้น แต่กลับพยายามแสวงหาเส้นทางการค้าเพื่อหาตลาดรองรับสินค้าที่ถูกผลิตขึ้นจากตะวันตกมากระจายสู่ตลาดของคนพื้นเมือง ดังเช่นนโยบายการสำรวจเส้นทางการค้า โดยมอบหมายให้มิสเตอร์อี. เอ. บลันเดลล์ (Mr. E. A. Blundell) ข้าหลวงอังกฤษประจำภาคตะวันออกเฉียงใต้ค้าส่งลงวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 1836 ให้กับพันแมคเลอด (Captain W. C. McLeod) และดอกเตอร์ริชาร์ดสัน (Dr. D. Richardson) สำรวจเส้นทางการค้าทางบกภายใต้นโยบายเปิด “The gold and silver road of trade” จากต้นทางเมืองมะละแหม่ง ตัดผ่านเข้าไปยังเมืองเชียงใหม่เพื่อเชื่อมเส้นทางการค้ากับหัวเมืองในรัฐฉานไปสู่ดินแดนตอนใต้ของจีน (Mangrai, 1965, p. 59) ดังตัวอย่างตามภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 แผนที่เส้นทางการค้าทางบกกระหว่างเมืองมะละแหม่งกับจีนตอนใต้ในช่วง ค.ศ. 1875

ที่มา: Coryton, 1875, (Map)

จากภาพประกอบที่ 1 สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการค้าภายในภาคพื้นทวีป ซึ่งพ่อค้าทางตอนใต้เดินทางเข้ามาติดต่อกับเมืองมะละแหม่ง (Moulmein) รวมไปถึงเมืองย่างกุ้ง (Rangoon) ด้วย นำสังเกตว่าจากเส้นทางที่ออกจากเมืองมะละแหม่ง บรรดาคาราวานพ่อค้าสามารถที่จะเดินทางกระจายสินค้าได้ถึง 2 เส้นทางหลัก

เส้นทางสายแรก ออกจากเมืองมะละแหม่ง ข้ามแม่น้ำสาละวินขึ้นไปแะผ่านเมืองมะตะบัน เมืองพะอาน ข้ามแม่น้ำเมย (Thang yeen) เข้าไปยังบริเวณเมืองฮอด ไปยังศูนย์กลางการค้าที่เมืองเชียงใหม่ ก่อนที่จะตัดผ่านหัวเมืองไทใหญ่ไปยังเมืองท่าขั้ว (Takau) ก่อนที่จะเลียบเลาะแม่น้ำสาละวินขึ้นไปตอนเหนือ

เส้นทางสายที่สอง ออกจากเมืองมะละแหม่ง ผ่านเมืองก่อกระระ (Kokarit) ข้ามแม่น้ำเจง (Gain) ข้ามแม่น้ำเมย ข้ามแม่น้ำปิง เข้าไปยังบริเวณเมืองเถิน เมืองลำปาง ไปยังศูนย์กลางการค้าที่เมืองเชียงใหม่ ก่อนจะเลียบเลาะลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไปยังเมืองเถิน เมืองเชียงตุง ไปยังจีนตอนใต้ในเมืองเชียงรุ่ง

ผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตว่าทั้ง 2 เส้นทางตัดผ่านเข้าไปยังตอนในของอาณาจักรล้านนา ก่อนที่จะไปบรรจบที่เมืองสำคัญอย่างเมืองเชียงใหม่ (Zimmay) แล้วกระจายแยกไปตามเส้นทางตอนใน ซึ่งเส้นทางสายแรกเชื่อมการค้าจากเมืองเชียงใหม่เข้าไปยังหัวเมืองไทใหญ่ในพม่า และเส้นทางที่สองเชื่อมการค้าจากเมืองเชียงใหม่เข้าไปยังหัวเมืองลื้อในดินแดนจีนตอนใต้ นอกจากนี้บทบาทของเมืองมะละแหม่งที่ตั้งอยู่ปากแม่น้ำสาละวินและติดแนวอ่าวมะละแหม่ง ส่งผลให้เป็นเส้นทางการเดินเรือและขนถ่ายสินค้าทางทะเลอีกด้วย

โดยเฉพาะบทบาทในสมัยอาณานิคมที่อังกฤษได้พลิกโฉมให้กลายเป็นเมืองท่าอาณานิคมที่มีความคึกคัก และสร้างให้เป็นอีกหนึ่งจุดหมายแวะพักสำหรับเรือของพ่อค้า

สมัยอาณานิคมบทบาทสำคัญของมะละแหม่งได้ปรับหน้าที่ไปตามความต้องการของอังกฤษ โดยเน้นการค้าทางทะเล อันเป็นแหล่งส่งออกสินค้าจำพวกข้าวและไม้สักจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวซึ่งจะถูกลำเลียงไปหล่อเลี้ยงอาณานิคมในแหลมมลายู ซึ่งมีประชากรเนื่องแน่นบนข้อจำกัดด้านการเพาะปลูกที่ไม่สามารถมีกำลังผลิตสินค้าทางการเกษตรเพียงพอต่อความต้องการหล่อเลี้ยงประชากรในอาณานิคมแหลมมลายู ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเบื้องหลังของการเติบโตขึ้นของอาณานิคมในแหลมมลายู ล้วนแต่มาจากแรงสนับสนุนจากมะละแหม่งอีกด้วย การสถาปนาเมืองท่ามะละแหม่งจึงเป็นการแสดงอิทธิพลของอังกฤษในการควบคุมเส้นทางการเดินเรือบริเวณทะเลอันดามันตอนบน การขนถ่ายสินค้าระหว่างเมืองท่าของอังกฤษจึงส่งผลให้อังกฤษสามารถขยายระบอบอาณานิคมทางการค้าและเศรษฐกิจในภูมิภาคได้อย่างกว้างขวาง รวมถึงราชสำนักพม่าด้วยที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงการมีปฏิสัมพันธ์ทางการค้ากับอังกฤษได้ ฉะนั้นจึงเกิดกรณีการพยายามค้านอำนาจอังกฤษโดยตั้งอิทธิพลจากฝรั่งเศสเข้ามาช่วย (Lawn, 2015, p. 108) ซึ่งก็เป็นผลสืบเนื่องจากการหวั่นเกรงการครอบงำพม่าจากอังกฤษในอนาคต

ลักษณะการส่งขายสินค้าเพื่ออุปโภคและบริโภคไปยังเมืองท่าแหลมมลายู ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคการค้าก่อนที่ชาวตะวันตกจะเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ราวคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 เมืองบริเวณปากแม่น้ำในพม่ามีศักยภาพในการผลิตข้าวและรวบรวมสินค้าป่าจากทางตอนในภูมิภาค ดังตัวอย่างการส่งออกสินค้าอุปโภคจากเบงกอลไปเมืองท่ามะละกา เพื่อเป็นเสบียงจำนวนมาก เช่น ข้าว อ้อย เนื้อตากแห้ง เนื้อเค็ม ผักตบชวา ชิง มะนาว ฯลฯ (ฮอลล์, 2549, หน้า 233) เนื่องจากเมืองท่าในปลายแหลมมลายูไม่มีศักยภาพด้านการเพาะปลูก จึงมีข้อจำกัดด้านอาหารที่ไม่เพียงพอหล่อเลี้ยงประชากร จำเป็นจะต้องพึ่งพาการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากเมืองท่าแห่งอื่น ลักษณะความจำเป็นดังกล่าวยังคงปรากฏชัดสืบเนื่องมาจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ช่วงการสถาปนาเมืองท่ามะละแหม่ง บทบาทและหน้าที่หลักยังคงสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติเดิม กล่าวคือ การเป็นเมืองท่าที่รองรับสินค้าประเภทข้าวและสินค้าจำเป็นที่ส่งมาจากทางตอนในทวีป ส่งออกไปขายให้แก่เมืองท่าในแหลมมลายูอย่างเมืองท่าสิงคโปร์ ปีนัง มะละกา ฯลฯ เนื่องจากในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 สิงคโปร์ได้รับการยกสถานะเป็นศูนย์กลางแทนที่มะละกา

นอกจากการเข้ามามีบทบาททางการค้าของอังกฤษในตอนใต้ของพม่าช่วงทศวรรษที่ 1840 มีสเตอร์บลันเดลล์ข้าหลวงอังกฤษประจำภาคตะนาวศรี ได้ส่งรายงานสถานการณ์ไปยังรัฐบาลอาณานิคมบริติชราช ในอินเดียว่า ท่าทีของราชสำนักพม่าภายใต้รัชสมัยพระเจ้าสรวดี (ครองราชย์ 1837-1846) มักยุยงให้เกิดการปล้นสะดม ซึ่งกระทบต่อการค้าชายแดนในลุ่มแม่น้ำสาละวิน โดยเขาร้องขอให้ได้รับกำลังสนับสนุนจากอินเดียมาช่วยปราบปรามกองโจรปล้นสะดมเหล่านี้ (เรื่องเดียวกัน, หน้า 574) จะเห็นได้ว่าแม้อังกฤษจะเข้ามาสร้างเมืองท่ามะละแหม่งและครอบครองภาคตะนาวศรีไว้ได้ แต่ทว่าในด้านเศรษฐกิจการค้ายังคงต้องติดต่อกับราชสำนักพม่า เพื่อรับเอาสินค้าจากทางตอนในทวีปที่ถูกส่งมาในรูปของส่วยและบรรณาการของป่าจากรัฐเล็กทางตอนในนำมาถวายราชสำนักพม่า อนึ่งผู้เขียนบทความมีทรรศนะว่าความพยายามในการแทรกแซงการค้าถือเป็นการต่อสู้ในรูปแบบหนึ่งระหว่างอิทธิพลภายนอก (ฝ่ายอังกฤษ) กับผู้ปกครองพื้นเมือง (ราชสำนักพม่า) นอกจากนี้การเสียดินแดนให้แก่อังกฤษยังกระทบต่อโลกทัศน์ของคนพื้นเมืองที่ทำให้กษัตริย์พม่าเสื่อมเสียพระเกียรติ นอกจากนี้ยังสร้างความตื่นตัวให้แก่ราชสำนักสยามเกี่ยวกับอิทธิพลรูปแบบใหม่ที่สามารมีชัยชนะเหนือราชสำนักพม่าได้

ความเคลื่อนไหวจากการครอบครองพม่าของอังกฤษ สร้างความตระหนักแก่ราชสำนักสยามอีกทางหนึ่งด้วย ดังหนังสือพิมพ์ Singapore Chronicle and Commercial Register อ้างถึงบทความจากหนังสือพิมพ์มะละแหม่ง

ระบุว่า เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1837 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งคณะพ่อค้า 60 คน พร้อมหนังสือพระราชไมตรีเพื่อเจรจาซื้อทบิหม อย่างไรก็ตามคณะพ่อค้าจากสยามก็เดินทางมาหาซื้อทบิหมเป็นประจำทุกปีและซื้อจำนวนไม่มาก ฝ่ายอังกฤษวิเคราะห์พฤติการณ์ดังกล่าวว่าเป็นเพียงการสอดแนมท่าทีและความเป็นไปของอังกฤษเท่านั้น (Probability of an Overland Native Trade from Maulmain to Siam, 1837, p. 2) การครอบครองพม่าให้เป็นอาณานิคมในโลกทัศน์ของรัฐพื้นเมืองระหว่างสยามกับพม่ามีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากราชสำนักพม่าที่เรืองอำนาจกลับต้องพ่ายแพ้ให้แก่ชาวตะวันตก เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงสร้างความหวั่นวิตกมายังราชสำนักสยามด้วย กระนั้นก็ตามความตื่นตัวของรัฐพื้นเมืองค่อนข้างไม่เป็นที่กล่าวถึงมากนัก แต่ทว่าตรงกันข้ามกับผู้ปกครองสยามที่ได้รับการยอมรับในไหวพริบปฏิภาณของผู้ปกครองสะท้อนได้จากหนังสือพิมพ์ Singapore Chronicle and Commercial Register ลงวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1831 ได้กล่าวชื่นชมพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า “...กษัตริย์สยามทรงมีปรีชาญาณมาก และมีประสบการณ์ในการศึกษาเรียนรู้อิทธิพลของเรา (อังกฤษ) ตั้งแต่รัชกาลก่อน...” (King of Siam, 1831, p. 2)

การพัฒนามะละแหม่งให้เป็นเมืองท่าได้สร้างความเจริญให้แก่บริเวณเมืองรอบข้าง รวมไปถึงกระตุ้นให้เกิดความสพัดทางเศรษฐกิจและการเงิน ภายใต้เครือข่ายการค้าโบราณที่สามารถพัฒนาเชื่อมเข้ากับวิธีการค้าและสินค้าสมัยใหม่ที่อังกฤษนำเข้ามายังเมืองท่ามะละแหม่ง สินค้าพื้นเมืองประเภทของป่าถูกลำเลียงมายังมะละแหม่งเพื่อส่งออกไปยังเมืองท่าอื่นๆ ขณะเดียวกันยังได้รับเอาสินค้าจากดินแดนโพ้นทะเลลำเลียงเข้ามายังมะละแหม่ง ก่อนที่จะอาศัยเครือข่ายการค้าทางบกเป็นกลไกสำคัญในการกระจายสินค้าไปยังเมืองทางตอนในทวีป ความสำเร็จจากการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจที่จะเป็นผลสืบเนื่องเชิงประจักษ์มาสู่ดินแดนรอบข้างอย่างเด่นชัด คือ การยอมรับในอัตราการแลกเปลี่ยนและสกุลเงินจากอาณานิคมอังกฤษที่แพร่หลายไปยังสยาม ล้านนา และจีนตอนใต้ โดยมีรากฐานจากเมืองมะละแหม่งที่ได้ทำหน้าที่เมืองท่าทางเศรษฐกิจที่สมบูรณ์ภายใต้การปกครองของอังกฤษ

5. ทรัพยากรป่าไม้: การทำสัมปทานป่าไม้ และอุตสาหกรรมไม้สัก

อังกฤษให้ความสนใจในทรัพยากรทางธรรมชาติในผืนป่าของพม่า โดยเฉพาะไม้สัก (Tectona grandis) ซึ่งเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ที่มีดินชื้น จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นหลังจากการครอบครองภูมิภาคตะนาวศรีสำเร็จ ส่งผลให้รัฐบาลอังกฤษตื่นตัวในการออกสำรวจพื้นที่เพื่อแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่สร้างประโยชน์แก่ระบบการค้า โดยพื้นฐานทางความคิดสำคัญของอังกฤษ คือ การครอบครองและประกาศกรรมสิทธิ์อย่างชัดเจนในแต่ละท้องที่ ฉะนั้นอังกฤษจึงมีความพยายามในการเข้ามาเจรจากับผู้ปกครองพื้นเมือง เช่น ผู้ปกครองในล้านนาและสยาม เพื่อให้ดำเนินการปักปันแนวเขตแดน โดยเฉพาะช่วงปี ค.ศ. 1834 รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษส่งผู้แทนมาแจ้งราชสำนักเชียงใหม่ให้ดำเนินการปักปันเขตแดน แต่ทว่ากลับยังไม่เป็นที่แล้วเสร็จและยังไม่ได้ดำเนินการเจรจาอย่างเป็นทางการ กระทั่งถึง ค.ศ. 1847 จึงมีการเรียกร้องอีกครั้งถึงการกำหนดแนวอาณาเขต (Winichakul, 1994, p. 86) ซึ่งแนวเขตแดนที่ประชิดกันเป็นพื้นที่ป่าไม้ในลุ่มแม่น้ำสาละวิน จะเห็นได้ว่าประโยชน์ของการสำรวจพื้นที่อาณานิคมที่ได้รับมาใหม่นี้ ยังทำให้อังกฤษสามารถประเมินศักยภาพของผลผลิตในอุตสาหกรรมไม้สักในลุ่มแม่น้ำสาละวินส่วนที่เป็นของอังกฤษได้

เมืองมะละแหม่งซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้อย่างมหาศาล ป่าไม้แม้ว่าจะมีคุณูปการสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจการค้าของเมืองท่าแห่งนี้ ในช่วงแรกของการตกเป็นอาณานิคมยังไม่ได้รับการตระหนักและให้ความสนใจเท่าที่ควร เนื่องจากความต้องการในการใช้ไม้ยังคงมีไม่มาก ดังเช่นในระยะแรกกิจการป่าไม้ยังคงดำเนินไปโดยผู้รับสัมปทานเอกชน มีหน้าที่หลักคือการลำเลียงไม้สักและไม้ซุงออกมาสู่ปากแม่น้ำสาละวิน เพื่อนำมาแปรรูปและนำส่งออกจำหน่ายต่างประเทศเพียงเท่านั้น ซึ่งรัฐบาลอาณานิคมไม่ได้ให้

ความสนใจในการควบคุมป่าไม้ กระทั่งอัตราการใช้ไม้สักเติบโตขึ้นอย่างก้าวกระโดด จึงส่งผลให้รัฐบาลเล็งเห็นศักยภาพที่จะนำป่าไม้เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงตัดสินใจดำเนินการรวบรวมอำนาจการจัดการป่าไม้ให้อยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ของรัฐ ฉะนั้นจึงวางแผนนโยบายด้านกิจการป่าไม้ใหม่ ส่งผลให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1841 รัฐบาลได้ดำเนินการด้านป่าไม้อย่างเคร่งครัด โดยประกาศกรรมสิทธิ์ในการครอบครองป่าไม้ และควบคุมการสัมปทานไม้โดยข้าหลวงประจำภาคตะวันออกเฉียงใต้ (Bryant, 1997, p. 33)

สิ่งบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นว่าไม้สักและไม้ซุงเป็นที่ต้องการอย่างมากทั้งต่ออังกฤษเองที่จำเป็นต้องใช้ไม้สัก คืออุตสาหกรรมต่อเรือ และการส่งไปใช้ก่อสร้างภายในอาณานิคมบริติชราชที่อินเดีย การใช้ทรัพยากรเหล่านี้อย่างมากนำไปสู่การขยายพื้นที่ทำป่าไม้แห่งใหม่ลึกเข้าไปในผืนทวีปในครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพื่อทดแทนห่วงโซ่อุปสงค์ชาวตะวันตกที่ต้องการใช้งานไม้สักจำนวนมากทั่วโลก ขณะเดียวกันในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จำนวนป่าไม้สักทั้งในอินเดีย พม่า และสยามเริ่มลดลง กระทั่งก่อให้เกิดแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการปลูกไม้สักทดแทน พร้อมกับนโยบายการอนุรักษ์ผืนป่า เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน (สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2439) ดังจะเห็นได้ว่าความต้องการป่าไม้ นำมาซึ่งปัญหาการขยายอิทธิพลอังกฤษในการขยายอาณานิคมครอบครองพื้นที่ป่าในลุ่มแม่น้ำสาละวินมากขึ้น

การเข้าไปตัดไม้สักหรือการทำป่าไม้ในลุ่มแม่น้ำสาละวินแถบเมืองมะละแหม่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง กระทั่งสามารถทำให้แรงงานจากเมืองมะละแหม่งกลายเป็นผู้มีทักษะในการทำป่าไม้ โดยเฉพาะเมื่ออังกฤษได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ ให้เข้าไปทำสัมปทานป่าไม้บริเวณเขตแดนเมืองเชียงใหม่ แรงงานชาวพม่าจากเมืองมะละแหม่งถือว่าเป็นแรงงานหลักและคุ้นเคยกับอุตสาหกรรมการชักลากไม้ซุงออกจากป่า บันทึกการเดินทางของมิสเตอร์โคลฮอน (Mr. A. R. Colquhoun) ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1885 กล่าวถึงเส้นทางการค้าโบราณระหว่างมะละแหม่งและเชียงใหม่ โดยผ่านเข้าไปยังรัฐกะเหรี่ยงแดง ได้ระบุข้อมูลที่น่าสนใจถึงแรงงานชาวพม่าที่ทำงานในอุตสาหกรรมป่าไม้ในลุ่มแม่น้ำสาละวินทั้งฝั่งพม่าและฝั่งเชียงใหม่มีเป็นจำนวนมาก (Colquhoun, 1885, p. 23)

สืบเนื่องจากความต้องการไม้สักจึงทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะอันเป็นแรงจูงใจให้เกิดการใช้งานอย่างแพร่หลาย เมื่อพิจารณาไม้สักแล้วพบว่ามีคุณสมบัติพิเศษที่ทนทานและมีความยืดหยุ่น จึงเหมาะสำหรับงานก่อสร้างอย่างยิ่ง โดยเฉพาะมะละแหม่งที่เป็นเมืองท่าการค้า และมีอยู่สำหรับต่อเรือเพื่อส่งออกจำหน่าย ฉะนั้นไม้สักเหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการวางโครงสร้างเรือ (Teak in Sum, 1912, p. 2) ตามบันทึกของโทมัส ปิเรส นักเดินทางชาวโปรตุเกส เดินทางเข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ยังระบุถึงอาชีพและการใช้ประโยชน์จากไม้สักว่า ประชากรในอาณาจักรหงสาวดีบริเวณปากแม่น้ำประกอบอาชีพต่อเรือ โดยมีอยู่ต่อเรือที่มีศักยภาพในการผลิตเพื่อส่งออก โดยใช้ไม้สักเป็นวัสดุหลัก เมืองท่าโบราณแห่งนี้สามารถต่อเรือสำเภาส่งไปขายที่เมืองมะละกาในแหลมมลายู พร้อมกับบรรทุกข้าว อ้อย ฯลฯ ไปขาย โดยโทมัส ปิเรสบรรยายไว้ว่า การแต่งเรือสำเภาไปค้าขายกับเมืองมะละกาจากอาณาจักรหงสาวดีมีขนาดกระโดงเรือ 3-4 เสา ประมาณ 15-16 ลำ และเรือสำเภาท้องตันประมาณ 20-30 ลำ (ฮอลล์, 2549, หน้า 233)

วิธีการค้าของรัฐจารีตยังคงเป็นสิ่งที่ตกทอดมายังยุคสมัยอาณานิคม ซึ่งได้แปรสภาพเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่รองรับการทำไม้สักในมะละแหม่ง คือ การต่อเรือ ซึ่งใช้ไม้สักจำนวนมากศาลดั่งปรากฏได้จากความจุและระวางของเรือ ซึ่งในช่วงที่เป็นศูนย์กลางอาณานิคมของอังกฤษในพม่า เริ่มต่อเรือที่มีระวางขนาดใหญ่สำหรับส่งออกเชิงพาณิชย์ ตามข้อมูลประมวลปุมเรือ (Almanac) ระหว่าง ค.ศ. 1830-1851 ระบุว่าเมืองมะละแหม่งมีศักยภาพที่สามารถต่อเรือส่งออกได้ทั้งหมด 101 ลำ โดยมีน้ำหนักระวางรวมทั้งหมด 28,721 ตัน โดยเป็นการดำเนินการกิจการของรัฐบาลอาณานิคม อีกทั้งเรือเหล่านี้ที่ได้ต่อขึ้นล้วนแต่มีชื่อของเรือแต่ละลำอีกด้วย

ยอมสะท้อนให้เห็นถึงการเติบโตของอุตสาหกรรมการต่อเรือ ซึ่งได้รับการยอมรับและเชื่อมั่นจากผู้จ้างต่อเรือในระดับนานาชาติ ดังข้อมูลการต่อเรือในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนเรือที่ถูกต่อขึ้น ณ อู่ต่อเรือเมืองมะละแหม่ง ระหว่าง ค.ศ. 1830-1851

ปีที่ต่อเรือ (ค.ศ.)	จำนวน (ลำ)	รวมระหว่าง (ตัน)	ปีที่ต่อเรือ (ค.ศ.)	จำนวน (ลำ)	รวมระหว่าง (ตัน)
1830	1	51	1841	6	1,542
1831	-	-	1842	8	2,527
1832	1	250	1843	7	2,382
1833	4	372	1844	3	832
1834	3	679	1845	4	1,816
1835	2	664	1846	5	2,267
1836	7	583	1847	2	555
1837	9	2,423	1848	3	1,280
1838	9	3,301	1849	3	2,000
1839	9	2,070	1850	1	19
1840	10	2,638	1851	4	470

ที่มา: ดัดแปลงจาก American Mission, 1851, pp. 63-64.

อนึ่งอังกฤษได้สร้างอู่ต่อเรือซึ่งถือเป็นพาณิชย์กรรมสำคัญของเมืองมะละแหม่ง อีกทั้งมีชื่อเสียงอย่างยิ่งในหมู่ของพ่อค้าและนักเดินเรือที่เข้ามาค้าขายบริเวณแหลมมลายู เนื่องจากสามารถตอบสนองต่อวิธีการค้าและสภาพภูมิอากาศในช่วงฤดูมรสุม บรรดาพ่อค้าที่จำต้องแวะพักเรือเพื่อซ่อมแซมเรือรวมทั้งต่อเรือใหม่ขึ้นจึงทำให้เกิดเป็นธุรกิจในการดูแลซ่อมแซมเรือสินค้า ซึ่งสร้างรายได้จำนวนมากให้แก่เมืองท่าแห่งนี้ เมื่อพิจารณาตามข้อมูลบันทึกการต่อเรือของเจ้าอาณานิคมอังกฤษข้างต้น พบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วเรือที่ต่อขึ้นใหม่นี้เป็นเรือขนาดใหญ่และมีความจุที่มาก ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการใช้งานเพื่อขนส่งสินค้าข้ามมหาสมุทร ผู้เขียนบทความพบว่า เรือทั้งหลายที่ต่อขึ้นจากอู่ต่อเรือเมืองมะละแหม่งล้วนได้รับการจดทะเบียนและบันทึกอัตลักษณ์เฉพาะของเรือโดยเฉพาะการตั้งชื่อ เช่น ทั้งที่ตั้งตามชื่อของเจ้าของเรือ บุคคลสำคัญ รวมไปถึงบางส่วนตั้งชื่อตามข้าราชการอาณานิคม นอกจากนี้ยังพบชื่อเรือที่ตั้งตามชื่อท้องถิ่น เช่น เรือมะละแหม่ง (Maulmain) เรือตะนาวศรี (Tenasserim) เรือทวาย (Tavoy) เรือสาละวิน (Salween) ฯลฯ

ความเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ทรัพยากรป่าไม้เริ่มมีความเข้มข้นอย่างมาก ตั้งแต่ช่วงหลังจากที่อังกฤษทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1852) ซึ่งสามารถครอบครองพม่าตอนล่างได้ ทำให้อังกฤษสามารถเข้าไปสำรวจและจัดระเบียบการสัมปทานไม้สัก โดยเฉพาะการออกกฎหมายควบคุมการทำสัมปทาน การใช้พื้นที่รวมถึงการจัดเก็บภาษีที่ได้จากอุตสาหกรรมป่าไม้ นอกจากป่าในลุ่มแม่น้ำสาละวินแล้ว อังกฤษยังจะได้รับประโยชน์จากการค้าไม้กับราชสำนักพม่า ซึ่งหลัง ค.ศ. 1852 เป็นต้นมาส่งผลให้ดินแดนภายใต้อธิปไตยราชสำนักพม่าไม่มีเส้นทางออกสู่ทะเล จึงจำเป็นต้องพึ่งพาการค้ากับอังกฤษ ฉะนั้นไม้ซุงจำนวนมากที่ล่องจากแม่น้ำอิรวดีมาสู่ปากแม่น้ำย่างกุ้งต้องเสียภาษีให้แก่อังกฤษอีกด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ส่งผลต่อการเติบโตของอุตสาหกรรมค้าไม้ในพม่าที่เฟื่องฟูอย่างมาก สร้างรายได้ให้แก่เจ้าอาณานิคมอังกฤษอย่างมหาศาล อนึ่งในช่วง

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไม้สักถือเป็นสินค้าสำคัญและมีมูลค่าสูงมาก อังกฤษจึงได้ขยายการทำป่าไม้เข้าไปยังพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศสยามอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่าการให้สัมปทานป่าไม้ของรัฐบาลสยาม ได้มอบให้แก่บริษัทตะวันตก และยังเปิดให้มีการนำแรงงานชาวพม่าเข้ามาทำป่าไม้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วล้วนมาจากเขตเมืองมะละแหม่งทั้งสิ้น

ดังจะเห็นได้ว่าสภาพที่ตั้งของเมืองมะละแหม่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งที่ตั้งอยู่ปากแม่น้ำสาละวิน อีกทั้งป่าไม้จากลุ่มแม่น้ำสาละวินเป็นผืนขนาดใหญ่และให้ผลผลิตไม้เนื้อแกร่งจำนวนมาก จึงทำให้อังกฤษสร้างโรงเลื่อยไม้บริเวณเมืองมะละแหม่งและด่านเก็บภาษีไม้สักล่องขึ้นไปบริเวณด่านเก็บภาษีกะโด (Kado) นอกจากนี้ทศวรรษที่ 1880 ยังได้ขยายไปทำสัมปทานป่าไม้ในดินแดนสยาม โดยเฉพาะป่าไม้ภายใต้กรรมสิทธิ์ของเจ้าเมืองเชียงใหม่ ความชำนาญของชาวพม่าในการทำป่าไม้สักดึงดูดพวกเขาให้เดินทางเข้ามาทำงานกับบริษัทอังกฤษในตอนเหนือของประเทศสยามอีกด้วย อุตสาหกรรมป่าไม้จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เฟื่องฟูอย่างมากในยุคอาณานิคม อีกทั้งสร้างรายได้จำนวนมากให้แก่อังกฤษรวมไปถึงรัฐบาลสยาม

ส่วนด้านการพัฒนาศักยภาพของเมืองนั้น อังกฤษได้เข้ามาจัดการวางแผนผังเมืองสมัยใหม่อย่างเป็นระเบียบเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองท่าในอนาคต ทรัพยากรป่าไม้ได้กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญที่มีความนิยมอย่างแพร่หลายเกิดขึ้นในช่วงยุคอาณานิคม เนื่องจากความต้องการไม้เพื่อใช้สำหรับงานออกแบบและก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ฉะนั้นไม้สักจากเมืองท่าแห่งนี้จึงได้รับการแปรรูปแล้วส่งขายไปยังทุกภูมิภาค ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเมืองมะละแหม่ง จึงเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนแห่งพลวัตของยุคสมัยอาณานิคมที่สะท้อนให้เห็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของหน่วยการเมืองอาณานิคม ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบการค้าแหล่งอื่น ๆ ที่กระจายไปทั่วโลก พร้อมกับการพัฒนาสาธารณูปโภคของรัฐบาลนานาชาติประเทศทั่วโลก โดยวิเคราะห์ผ่านห่วงโซ่อุปสงค์ที่มีสัดส่วนปริมาณมากต่อปริมาณการผลิตไม้สักแปรรูปที่ส่งออกจากเมืองมะละแหม่ง

6. เมืองมะละแหม่งกับการพัฒนา

การเติบโตและขยายเมืองมะละแหม่งให้มีความมั่นคง ล้วนเกิดจากการได้รับการพัฒนาและความร่วมมือจากเจ้าอาณานิคมอังกฤษ รวมไปถึงกลุ่มแรงงานของผู้อพยพเข้ามาทำงาน กระทั่งสามารถขับเคลื่อนให้เมืองแห่งนี้มีศักยภาพเป็นเมืองท่าการค้าทางทะเลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อสามารถครอบครองพม่าตั้งแต่ ค.ศ. 1826 ให้อยู่ภายใต้อธิปไตยของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ได้สร้างความตื่นตัวแก่บรรดาผู้ที่ต้องการแสวงหาโอกาสจำนวนมาก นอกเหนือจากกลุ่มแรงงานที่จะมีอาชีพรองรับแล้วยังมีกลุ่มของคณะผู้ปฏิบัติศาสนกิจ หรือมิชชันนารีให้ความสนใจในเมืองอาณานิคมแห่งใหม่นี้ โดยคาดหวังว่าจะให้การบุกเบิกนี้เป็นหนทางสู่การเผยแผ่คำสอนทางศาสนา มิชชันนารีได้ให้ความสนใจในการเผยแผ่ศาสนาในอาณานิคมพม่า โดยเฉพาะหลังจากสงครามสิ้นสุดลงถัดมาวันที่ 18 สิงหาคม ค.ศ. 1827 ศาสนาจารย์จูดสัน (Dr. Adoniram Judson) เข้ามาวางรากฐานคริสต์ศาสนาและการสาธารณสุขแก่ประชากรในเมืองมะละแหม่ง กระทั่งสิ้นสุดภารกิจวันที่ 12 เมษายน ค.ศ. 1850

การเข้ามาปฏิบัติภารกิจเผยแผ่คำสอนของมิชชันนารี เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่จะก่อให้เกิดคุณูปการในการพัฒนาสังคมและสาธารณูปโภคในเมืองมะละแหม่ง ดังจะเห็นได้จากกรณีของมิสเตอร์บันเดลล์ข้าหลวงอังกฤษประจำภาคตะนาวศรี เริ่มวางรากฐานทางการศึกษาให้แก่พลเมืองในอาณานิคม โดยตัดสินใจขออนุญาตรัฐบาลในการอนุมัติเงินสร้างโรงเรียนอังกฤษประจำ 3 เมือง ได้แก่ มะละแหม่ง ทะวาย และมะริด ช่วงดำเนินการสร้างโรงเรียนใน ค.ศ. 1836 ผลสัมฤทธิ์ได้รับการรายงานไว้ในหนังสือพิมพ์ Singapore Chronicle and Commercial Register สังเกตได้ว่าโรงเรียนอังกฤษประจำเมืองมะละแหม่ง เกิดขึ้นจากการร่วมกับมิสเตอร์และมิสซิสเบนเนตคณะมิชชันนารีอเมริกัน สอนเด็กประมาณ 100 คน หลักสูตรเน้นวิชา

สมัยใหม่ เช่น คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ไวยากรณ์ การใช้ลูกโลก ภาษาอังกฤษ ฯลฯ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา วิทยาการตะวันตกเริ่มเป็นที่ประจักษ์มากขึ้นในด้านการสร้างองค์ความรู้แก่เยาวชนตามวัตถุประสงค์ของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ส่วนโรงเรียนอังกฤษประจำเมืองทวายกำลังจัดสร้าง และโรงเรียนอังกฤษประจำเมืองมะริดมีจำนวนนักเรียนประมาณ 30 คน (Singapore, 1836, p. 3)

จากนโยบายด้านการศึกษาข้างต้นที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงพลเมืองอาณานิคมให้เป็นไปตามความต้องการของเจ้าอาณานิคม กล่าวคืออังกฤษพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมพื้นเมืองในพม่าให้มีความเจริญตามมาตรฐานตะวันตก และอยู่ในมาตรฐานของเมืองสมัยใหม่ที่เน้นการเติบโตโดยอาศัยแรงงาน ซึ่งอาณานิคมจะไม่สามารถขับเคลื่อนได้หากปราศจากแรงงาน หมายรวมถึงทั้งแรงงานที่ใช้กำลังกายและแรงงานที่ใช้ทักษะความคิด ซึ่งการศึกษานอกจากจะเปลี่ยนแปลงให้คนพื้นเมืองมีความรู้แล้ว ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้ในทางการปกครองทั้งทางอ้อมและทางตรง (Rezga, 2010, p. 78) พลเมืองอาณานิคมที่รับการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ ยังแฝงไปด้วยการปลูกฝังความรู้และความเข้าใจในระเบียบการปกครองของเจ้าอาณานิคมอีกด้วย

นอกจากนั้นเมื่อ ค.ศ. 1837 มิสเตอร์บลันเดลล์ยังมีแนวคิดที่จะจัดพิมพ์วารสารข่าวทั้งภาษาพม่าและภาษาอังกฤษ ซึ่งสร้างความปิติยินดีแก่คณะมิชชันนารีรวมถึงการทำงานของคณะรัฐบาลอังกฤษ (Singapore, 1836, p. 3) โดยจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อ “Maulmein Chronicle” (Womack, 2003, p. 58) จะเห็นได้ว่าทั้งการศึกษาสมัยใหม่และการนำเทคโนโลยีเข้ามายังเมืองมะละแหม่ง มีส่วนอย่างยิ่งที่ทำให้พลเมืองในอาณานิคมแห่งนี้ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกมากยิ่งขึ้น ซึ่งตรงกันข้ามกับรัฐในรูปแบบจารีตที่เมื่อนำมาเปรียบเทียบแล้ว ทำให้เห็นภาพที่ขัดแย้งทางด้านการพัฒนาสังคมและการปกครองของเมืองในช่วงเวลาเดียวกัน อีกทั้งพันธะของประชากรพื้นเมืองจากเดิมที่ผูกติดกับระบบเจ้านายและขึ้นสังกัด ได้รับการเปลี่ยนแปลงให้เกิดการเป็นแรงงานระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถเคลื่อนย้ายไปทำงานในอาณานิคมของอังกฤษได้อย่างอิสระ และไม่มีพันธะหรือข้อผูกมัดอื่นใดนอกเหนือจากการทำสัญญาเพื่อสมัครเข้าทำงาน และมีหน้าที่หลักต่อรัฐในการเสียภาษี

สิ่งที่สามารถบ่งชี้ถึงความหลากหลายของประชากรที่เข้ามายังเมืองมะละแหม่ง สะท้อนได้จากข้อมูลจากการสำมะโนประชากรในเมืองมะละแหม่งบันทึกในวันที่ 30 พฤศจิกายน ค.ศ. 1848 พบว่ามีความหลากหลายของประชากรที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังเมืองท่าแห่งนี้ ได้รวมกลุ่มกันตั้งเป็นชุมชนถาวรขึ้นโดยพลุกพล่านไปด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ ดังสะท้อนได้จากการตั้งศาสนสถานประจำชุมชนของแต่ละกลุ่มชนบริเวณเมือง ได้แก่ คริสตจักรนิกายแบปติสต์ 2 แห่ง คริสตจักรนิกายโรมันคาทอลิก 2 แห่ง ศาลเจ้าจีน 4 แห่ง เทวสถานฮินดู 4 แห่ง มัสยิด 12 แห่ง และวัดพุทธ 81 แห่ง (American Mission, 1849, p. 47) อนึ่งจะสังเกตได้ว่าข้อมูลแสดงจำนวนศาสนสถานนอกจากแสดงถึงความเชื่อและความศรัทธา ยังเป็นสิ่งที่บ่งชี้การหลั่งไหลของผู้คนที่สะท้อนถึงสัดส่วนประชากรและสภาพเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาพื้นที่เมืองมะละแหม่งจึงสามารถสะท้อนถึงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงสภาพบ้านเมืองและความเจริญของบ้านเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการค้าที่ทำให้มะละแหม่งได้รับการจัดระเบียบ การวางแบบแผนโครงสร้างอาคารและผังเมืองอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงระบบสาธารณูปโภคที่รองรับกับความเจริญของเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณูปการที่ยังพบเห็นได้จวบจนสมัยปัจจุบัน การนำระบบการค้าเข้ามาเป็นปัจจัยหลักของเศรษฐกิจอาณานิคม ส่งผลให้เกิดการหลั่งไหลของประชากรจำนวนมาก โดยเฉพาะประชากรพื้นเมืองที่เริ่มทยอยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณโดยรอบเขตเมืองมะละแหม่ง รวมทั้งกลุ่มของแรงงานที่เข้ามาประกอบอาชีพในภาคพาณิชย์นาวี และกระทั่งกลุ่มชาวตะวันตกที่มีจุดประสงค์เฉพาะแตกต่างกันออกไปด้วย ความหลากหลายของกลุ่มชนเหล่านี้เป็นสิ่งสะท้อน

ความสำเร็จในการสถาปนาเมืองท่าปากแม่น้ำสาละวิน รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่เพียงเฉพาะเจ้าอาณานิคมอังกฤษเท่านั้น หากแต่ยังมีองค์การพหุภาคีที่มีส่วนสนับสนุนให้มะละแหม่ง สามารถเป็นเมืองท่าการค้าทางทะเลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

7. บทสรุป

การครอบครองดินแดนพม่าหลังจากได้รับชัยชนะใน ค.ศ. 1826 เจ้าอาณานิคมอังกฤษพยายามขยาย ขอบเขตเมืองท่าการค้าไปยังภาคตะนาวศรี โดยเลือกสร้างเมืองท่าอาณานิคมบริเวณปากแม่น้ำสาละวิน เมืองมะละแหม่งในฐานะศูนย์กลางของรัฐบาลอาณานิคมในพม่าจึงถือกำเนิดขึ้น พร้อมกับการผลักดันสถานะ ของเมืองแห่งนี้ให้เป็นมากกว่าศูนย์กลางการปกครอง หากแต่ยังก่อให้เกิดการยกสถานะให้เป็นเมืองท่าการค้า ชายฝั่งที่มีศักยภาพ เมืองท่ามะละแหม่งเติบโตอย่างมากในช่วงที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ โดยสามารถ รongรับสินค้าจากเครือข่ายการค้าดั้งเดิม คือ เส้นทางการค้าทางบกที่ติดต่อกับรัฐเล็กทางตอนในภูมิภาค และ รongรับสถานะใหม่ในฐานะเมืองท่าชายฝั่ง คือ เส้นทางเดินเรือขนถ่ายสินค้าไปยังแหลมมลายู เศรษฐกิจ ของมะละแหม่งเฟื่องฟูอย่างมากในการค้าทั้ง 2 ประเภท ได้แก่ การเป็นแหล่งส่งออกข้าว และการเป็นแหล่ง ส่งออกไม้สักสำคัญอีกแห่งหนึ่งของภูมิภาค ซึ่งอังกฤษได้ผูกโยงระบบการค้าและการลงทุนในพม่าเข้ากับห่วงโซ่ อุปสงค์และอุปทานในเครือข่ายการค้าโลก

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับมะละแหม่ง นอกเหนือจากสะท้อนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเมืองมะละแหม่ง หากแต่ยังสะท้อนถึงนโยบายของบริษัทในสมัยอาณานิคม ซึ่งผู้เขียนบทความพยายามเน้นย้ำให้เห็นถึงการขยาย อำนาจของอังกฤษในรูปแบบเศรษฐกิจและการค้า ดังจะเห็นได้จากควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเลของอังกฤษ ขยายอิทธิพลไปชายฝั่งทะเลอันดามัน และทำให้อังกฤษสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายเส้นทางการค้าจากอนุทวีป อินเดีย เลียบเลาะไปตามแนวชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ทั้งเบงกอลพม่า เพื่อเชื่อมเข้ากับเมืองท่าอาณานิคมใน แหลมมลายู ดังนั้นการค้าของเมืองท่ามะละแหม่งไม่อาจดำรงอยู่ได้หากขาดเครือข่ายการค้ากับเมืองท่าใน อาณานิคมของอังกฤษ นอกจากนี้บทบาทของมะละแหม่งไม่อาจเทียบสถานะว่าเป็นศูนย์กลางการค้าหรือเมือง ท่าชายฝั่งที่สำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับท่าเรือของเมืองท่าสิงคโปร์ที่มีสถานะเป็นศูนย์กลางอาณานิคมของ อังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หากแต่คุณูปการของมะละแหม่งที่มีต่อเครือข่ายเมืองท่าอาณานิคมในฐานะ เมืองท่าเพื่อการส่งออกและสนับสนุนสินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภค ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเมืองมะละแหม่ง มีความสำคัญบนเส้นทางการค้าอาณานิคม อันเป็นเบื้องหลังความสำเร็จในการพัฒนาต่อยอดกับอาณานิคม ในแหลมมลายูในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19

บรรณานุกรม

- เจียรชยา อักษรดิษฐ์. (2545). **ชุดาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์**
กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิดในล้านนา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาสังคมศาสตร์ สาขาวิชา ภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2439, พฤศจิกายน). **กต 35.9/3. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ**
“นาย Tottenham, Hilly และ Wood ข้าราชการกรมป่าไม้”
- ฮอลล์, ดี.จี.อี. (2549). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร**
[A history of South-East Asia]. (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, เพ็ชรี สุมิตร, ชุติริ จามรมาน, เพ็ญศรี ตึก, รสสุคนธ์ อิศรเสนา, วิลาสวงศ์ พงศบุตร, แถมสุข นุ่มนนท์ และศรีสุข ทวีชาประสิทธิ์, แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

- American Mission. (1849). **The Maulmain Almanac, For 1850**. Maulman: American Mission Press.
- American Mission, (1851), **The Maulmain Almanac, Directory and Diary, For 1852**. Maulman: American Mission Press.
- Bryant, Raymond L. (1997). **The Political Ecology of Forestry in Burma: 1824-1994**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Burma. (1973, March 8). **New Nation**, p. 8.
- Burman Empire. (1834, May 15). **Singapore Chronicle and Commercial Register**, p. 2.
- Colquhoun, A. R. (1885). **Amongst the Shans**. New York: Scribner & Welford.
- Coryton, J. (1875). Trade Routes between British Burmah and Western China. **The Journal of the Royal Geographical Society of London**. 45, 229-249.
- Ferozepore. (1844, May 9). **The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser**, p. 3.
- Freedman, M. (1957). **Chinese Family and Marriage in Singapore**. London: H. M. S. O.
- King of Siam. (1831, October 6). **Singapore Chronicle and Commercial Register**, p. 2.
- Lawn, D. S. (2015). Burma/Myanmar: A Fulcrum of Great Power Politics. **World Affairs: The Journal of International Issues**, 19(4), 108-129.
- Mangrai, S. (1965). **The Shan States and the British Annexation**. New York: Department of Asian Studies Cornell University.
- Moulmein. (1833, January 3). **Singapore Chronicle and Commercial Register**, p. 2.
- Moulmein. (1837, February 16). **The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser**, p. 2.
- Paik, Y. M. and Win, W. (2016). Mawlamyine as A Commercial City in Greater Mekong Subregion. **GMSARN International Journal**, 10: 187-198.
- Probability of an Overland Native Trade from Maulmain to Siam. (1837, June 24). **Singapore Chronicle and Commercial Register**, p. 2.
- Rezga, Z. (2010). **Nineteenth Century Colonial Educational Policy**. (Master thesis in British Civilization, Department of Anglo-Saxon Languages, Faculty of Letters, Languages and Arts). Oran: University of Oran Es-Senia.
- Singapore. (1834, August 14). **Singapore Chronicle and Commercial Register**, p. 2.
- Singapore. (1836, January 23). **Singapore Chronicle and Commercial Register**, p. 3.
- Teak in Sum. (1912, May 23). **The Straits Times**, p. 2.
- Winichakul, T. (1994). **Siam mapped: a history of the geo-body of a nation**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Womack, W. (2003). Politics and Press Censorship in British Burma: The case of the Moulmein Chronicle. **SOAS Bulletin of Burma Research**, 1(1): 58-60.